

(Горан Максимовић. *Књижевни свијет Бранислава Нушића*.
Нови Сад: Православна реч, 2024, 499 стр.)

После вишегодишњих засебних истраживања, отварања нових и преиспитивања ранијих тема, пишући и објављујући различитим поводима (магистарски и докторски рад, научни скупови, тематски прилози, приређивачки послови и др.), све то у дужем временском интервалу (1991–2023), проф. др Горан Максимовић прихватио се колико изазовног толико и захтевног задатка да те своје радове о књижевном делу Бранислава Нушића уобличи у монографију. При томе, мора се одмах нагласити, овде немамо посла са збирком студија већ интегралним истраживањем, целином научноистраживачког рада. Све раније публиковане студије су овом приликом знатно проширене, дорађене, поткрепљене новим сазнањима, интерпретативним увидима, свеобухватнијим истраживачким закључцима, а поједина поглавља су циљано први пут написана за уобличавање целовите монографије о Нушићевом делу („Драме“, „Лирика“, „Реторика“, „Из полупрошлости“).

Монографија је, према жанровском принципу, подељена на седам већих целина, у којима се засебно разматрају поетичка и књижевноисторијска питања: биографија, драма, лирика, приповедна проза, документарно-мемоарска проза, путопис, рукописна заоставштина, писма, документа. У оквиру тако распоређених целина су следећа потпоглавља: Нушић у хронолошкој пројекцији, Политичке теме у Нушићевом дјелу, Комедије, Мале комедиографске сцене, Драме, Лирика, Хумористичко-сатирична прича, Бен Акиба, Листићи из пожаревачког затвора, Општинско дете, Аутобиографија, Хајдуци, Ратне приче – Приповетке једног каплара, Источњачке приче – Рамазанске вечери, Ташула – прича из прошлости, Деветсто петнаеста – трагедија једног народа, Из полупрошлости – Београд у сјећањима, цртицама, записима, Путописи, Мање познати и ситни списи и Реторика. Књига је опремљена и Именским регистром, Подацима о текстовима, а посебан додатак јесте веома успешна Максимовићева драматизација *Једна мојућа драматизација Нушићевих њрича* (*Divina komedia*), настала од неколицине Нушићевих приповедака, која би свакако требало да се нађе на српским сценама. На

самом крају, како и приличи оваквим монументалним издањима, налази се белешка „О аутору“.

После запажене и у литератури коришћене монографије Јосипа Лешића *Бранислав Нушић – животи и дело* (1989), где су први пут детаљније истражени живот и књижевно дело Бранислава Нушића, затим такође драгоцене монографије Рашка В. Јовановића идентичног наслова *Бранислав Ђ. Нушић – животи и дело* (2014), где је истраживачка пажња већим делом усмерена на Нушићево стваралаштво, дочекали смо и трећу монографију, овог пута још већег истраживачког замаха, из пера проф. др Горана Максимовића. Неће бити претерано истаћи, већ на овом месту, да је овом приликом реч о монографији високих научних домета, уза све уважавање радова претходника, и Лешића и Јовановића, и других који су им претходили (Бора Глишић, Милан Ђоковић).

Оно што Максимовићеву монографију битно разликује и од Лешићеве и од Јовановићеве, уједно и од Глишићеве, а не толико и од Ђоковићеве, јесте што је у њој научна пажња равномерно посвећена свим Нушићевим стваралачким областима, дакле и приповедној прози и лирици и етнографским записима и другим неуметничким текстовима.

Иако нам се данас чини да је све познато из Нушићевог живота већ написано / објављено у студијама историчара књижевности и позоришта, Максимовић нас је у то разуверио: допунио је његову биографију мање познатим или готово непознатим чињеницама, пре свега оним из приватног живота. Зато је то уводно поглавље, „Нушић у хронолошкој пројекцији“, веома драгоцен будућим истраживачима Нушићевог живота и дела.

Горан Максимовић сврстава се у ред ретких истраживача који настоје да свестрано проникну у дело писца којег проучавају, у овом случају Нушића; он не бежи од тога да истиче његове списатељске врлине, оно што га чини посебним, тзв. нушићевским и свеприсутним у читалачкој свести и истовремено на српским позоришним сценама, свих ових деценија. То је једини и прави пут потврде ауторитета научника – да се не ставља изнад писца, и да непристрасно истражује одлике ауторове поетике, принципијелно аргументујући закључке до којих долази. При томе Максимовић избегава другу опасност, тј. крајност: да све радове писца, тј. Нушића високо оцењује. Његов објективни приступ анализи (како би сваки научник и морао да поступа) чува га од те крајности. Тако, рецимо, не можемо рећи да је Нушићева поезија највиших естетских домета, о њој је својевремено изнео негативан суд и сâм Нушић. Максимовићев велики допринос је у томе што је пажљиво аналитички и књижевноисторијски осветлио и тај ретко познат домен Нушићевог стваралаштва (поглавље „Лирика“), прегледно га жанровско-типолошки расподеливши (са-

тиричке, љубавне, рефлексивне, родољубиве, песме за децу и др.). Максимовић је доказао да се од целокупне Нушићеве лирике могу, по уметничким вредностима, издвојити тек поједине љубавне, а у нешто већем броју и сатиричке песме.

Проф. др Горан Максимовић је, дакле, подједнаку пажњу покложио и неправедно запостављеним жанровским опусима, попут приповедне и путописне прозе, лирике или документарно-мемоарских текстова. Све области Нушићевог стваралаштва он је минуциозно испитао и резултате истраживања / закључке обогатио новим, досад неуоченим сазнањима, уз аналитичко продубљивање ранијих теза.

У поређењу са комедиографским радом, чак су и Нушићеве драме ређе проучаване, а и када се писало о њима, истраживачи су недовољно добро аргументовали своје закључке да је ту реч о знатно слабијој страни Нушићеве драматургије. Максимовић је доказао супротно, да су у питању драме значајних уметничких домета, на шта пажњу среће већ у уводу поглавља: „Нушићев рад на грађанској драми је важан сегмент, не само његовог књижевног рада, него и српске драмске књижевности на крају 19. и у почетним деценијама 20. вијека, тако да заслужује савремена темељна читања и тумачења“ (стр. 116). Исто тако, Максимовић пре опомиње него што саветује савремене критичаре и историчаре књижевности да се не сме запостављати ниједан сегмент стваралаштва неког писца, поготово не једног класика какав је Нушић (експлицитно изнето у поглављу „Ташула – прича из прошлости“).

Комедије и драме, како вишечинске тако и једночинке, Максимовић тумачи из драматуршке, поетичке и уже жанровске перспективе, стално имајући на уму њихову тематско-мотивску разноврсност, типолошку специфичност (ликови, ситуације, комички поступци) и значењско богатство. Иако се аутор оградио да ће у монографији из књижевноисторијског угла тумачити стваралаштво највећег српског комедиографа, он тиме није оставио по страни театролошки приступ, посебно не у првом поглављу, где се бавио и рецепцијом представа, режијама и глумачким поделама, различитим сценским поставкама итд. Једнако важно јесте и то што Максимовић указује и на трансмедијални аспект Нушићевог дела, на бројне филмске адаптације.

Чини се посебно важним и поглавље „Политичке теме у Нушићевом дјелу“, где се најобухватније досад у српској науци тумачи феномен комике власти у Нушићевом целокупном делу, а не само у комедији и у хумористичкој литератури. Максимовић рецимо, поред других дела, испитује критику власти и у поливалентним жанровским остварењима као што је *Девејстџо џејџнаестџа*.

У тумачењу и вредновању Нушићеве приповедне прозе Максимовић је указао и на његов значај у контексту српске (Глишић, Сре-

мац, Домановић) и европске прозе (Гогољ), затим на преовлађујуће типове смеха, и с тим у вези комичке поступке (комични заплети, комичне маске јунака, комичне ситуације, језичка средства комичног); уз ово, посебно је значајна и оперативно корисна подела на хумористичку и сатиричку причу. Не само приповетке, фељтоне *Бен Акиба*, *Аутиобиографију* и хумористички роман *Ойштинско дејје*, Максимовић је аналитички прецизно сагледао и ону другу жанровску врсту, тзв. озбиљних приповедних дела (*Приповејке једној кайлара*, *Рамазанске вечери*, *Листини*, *Ташула*); све њих у пресеку типова јунака, радњи, наративних поступака (статус приповедача, коментара, дескрипције), сижејној организацији (удео анегдоте у структури), као и у њиховим семантичким слојевима, и то као (до-сад) први истраживач који је свеобухватно посветио пажњу овим такође ређе испитиваним Нушићевим делима.

Кад је реч о документарно-мемоарској прози, код Нушића и иначе жанровски и поетички порозних граница, драгоцен је анализа његовог списка *Из јоулуирослости*. У интерпретацији овог дела Горан Максимовић указао је да је реч о врсти хибридног текста у коме је уочио и издвојио елементе „документарно-мемоарског казивања, историографских и социолошких студија, етнографских записа, путописних дескрипција, кратких прича и цртица, фотописа и илустрација, у којима Београд и његови становници добијају изразиту просторно-психолошку карактеризацију и доживљено разнолико лице“ (341). У истом реду је и његово пажљиво и аргументовано вредновање Нушићевих путописа, где препознаје вешто „спајање фактографског са легендарним и фикционалним“ (375).

Треба поменути и претпоследње потпоглавље „Мање познати и ситни списи“, јер Максимовић први аналитички прецизно тумачи и осветљава и тај корпус грађе, посебно Нушићеве аутопоетичке записе, веома значајане за вредновање његове поетике. Изузетан допринос анализи јесте и то што се аутор не ослања само на релативно познату грађу (*Десет зајовести са табле искуства*, *Писмо кћери*) него у разматрање Нушићевих аутопетичких ставова полази и од понеких интервјуа објављиваних у периодици.

Намера Горана Максимовића била је да са више страна осветли, разјасни и данашњим читаоцима додатно појасни поједине аспекте Нушићеве поетике и стваралаштва у целини, и у томе је несумњиво успео.

Свако поглавље и потпоглавље које се бави одређеном жанровском скупином текстова, или одређеним поетичким феноменима, заокружено је синтетичким закључцима, својеврсним истраживачким пресецима. На тај начин читаоцу је пружена могућност, на шта и сâм аутор упућује у „Подацима о текстовима“, да се поглавља и потпоглавља могу читати мимо хронолошког поретка датог у књизи,

дакле као аутономни делови, који истовремено творе смисаону целину Нушићевог свеукупног уметничког рада.

Монографију је, у препознатљивом луксузном издању, објавила угледна издавачка кућа Православна реч, на сјајном папиру, у колору. Отуда и визуелно плени пажњу разноврсним и бројним илустративним материјалом, где су и неке веома ретке фотографије, а неке и први пут публиковане (фотографије Нушића, писаца савременика, књига, кафана, позоришта, улица, тргова, панорама градова и др.).

Монографија *Бранислав Нушић у књижевној пројекцији* представља досад најпотпунију синтезу књижевних радова и културног деловања Бранислава Нушића у српској науци, употпуњену аналитичким приступом, посебно у тумачењу једног броја изабраних текстова. Отуда ће она бити незаобилазна у сваком наредном испитивању, тумачењу и вредновању стваралаштва једног од класика српске књижевности.